

Ir. ir G.B.C. Backus¹
r W.H.M. Baltussen²
ng P.A.M. Bens³
ng J.M.M. Peerlings⁴

- 1) Proefstation voor de
Varkenshouderij
- 2) Landbouw-Economisch
instituut (LEI-DLO)
- 3) Informatie en Kennis Centrum,
Afdeling Varkenshouderij
- 4) Vereniging van Varkenshouders
NCB

Toekomstige structuur varkenshouderij

Praktijkonderzoek Varkenshouderij
Landbouw-Economisch Instituut (LEI-DLO)
Informatie en Kennis Centrum,
Afdeling Varkenshouderij
Vereniging van Varkenshouders NCB

Redactie-adres
Postbus 83
5240 AB Rosmalen

lei-dlo

ncb

Proefverslag nummer P 4.8
juni 1994

1 INLEIDING

De opbrengstprijzen voor vleesvarkens, en met name biggen, bereikten in 1993 een ongekend dieptepunt. Eind 1993 was hierdoor een zorgwekkende financiële situatie ontstaan op de varkensbedrijven.

Bijna 70% van de produktie uit de Nederlandse varkenshouderij wordt in het buitenland afgezet. Een belangrijk deel van de Nederlandse export bestaat uit levende dieren. Zo groeide de biggenexport van 0,4 miljoen in 1986 tot 2,7 miljoen biggen in 1993. Door de buitenlandse afnemers worden steeds hogere eisen gesteld aan de kwaliteit en gezondheid van de geïmporteerde dieren. Exportverboden in 1993 toonden nog eens duidelijk aan dat Nederland erg afhankelijk is geworden van de export van biggen en levende vleesvarkens. Met name de scheefgroei tussen biggenproduktie en afmestcapaciteit maakt Nederland afhankelijk en daarmee kwetsbaar.

Voor de NCB en de Vereniging van Varkenshouders NCB was dit aanleiding om het initiatief te nemen voor een onderzoek naar mogelijkheden om de biggenexport te verminderen. Januari 1994 gaf de Afdeling Varkenshouderij van het Landbouwschap opdracht voor de uitvoering van dit landelijke onderzoek. Het project werd financieel ondersteund door het Produktschap

Vee en Vlees. Het onderzoek werd uitgevoerd door het Proefstation voor de Varkenshouderij, het Landbouw-Economisch Instituut en het Informatie en Kennis Centrum, Afdeling Varkenshouderij.

In dit rapport zijn de resultaten van het onderzoek verkort weergegeven. De uitgebreide resultaten staan vermeld in het rapport PI.112 dat verkrijgbaar is bij het Proefstation voor de Varkenshouderij te Rosmalen.

In het onderzoek zijn de effecten nagegaan van maatregelen (scenario's) die leiden tot een vermindering van de Nederlandse biggenexport. Centraal daarbij stond het structurele biggenoverschot in Nederland. Bij de scenario's is uitgegaan van gericht ingrijpen in de huidige structuur. Per scenario is aangegeven wat de verwachte economische gevolgen zijn alsmede de effecten op het milieu, aantallen bedrijven, aantallen zeugen, biggen en vleesvarkens. Het onderzoek geeft daarmee handreikingen voor een brede gedachtenwisseling met alle partijen binnen de varkenshouderij. Wat is onze huidige positie, wat wenst de sector, hoe kan dat worden bereikt en wat zijn de gevolgen daarvan? Zaken die om een indringende discussie vragen.

---

2 UITGANGSPUNTEN

Om inzicht te krijgen in het effect van maatregelen is eerst de situatie onderzocht waarbij niet gericht wordt ingegrepen. Daarbij is uitgegaan van de huidige situatie, het huidige beleid en de beleidsvoornemens zoals die nu bekend zijn. Deze "zelfstandige ontwikkeling" is nagegaan voor de middellange termijn (1997) en de lange termijn (2005).

Eerst is kort aangegeven welke ontwikkelingen worden verwacht binnen de Europese Unie. Daarna is de situatie geschetst voor de Nederlandse varkenshouderij. Gekeken is naar het verwachte aantal bedrijven, de bedrijfsomvang, de ontwikkeling van de produktie en de verwachte export van biggen. De "zelfstandige ontwikkeling" is als basis genomen. Een aantal mogelijke maatregelen (scenario's) is hiermee vergeleken.

Tijdens het onderzoek zijn vijf scenario's onder-

zocht waarmee het biggenoverschot in Nederland kan worden teruggedrongen. Uitgegaan is van Nederlandse maatregelen. De Europese varkensmarkt kent nauwelijks marktordening waardoor internationale maatregelen vrijwel onuitvoerbaar zijn. De scenario's zijn onderzocht op hun economische gevolgen en effecten op bedrijfsomvang, aantal bedrijven, milieu, werkgelegenheid, gezondheid en biggenoverschot. De effecten zijn weergegeven voor de Nederlandse situatie. Hierbij is geen onderscheid gemaakt tussen de diverse regio's. Ook de effecten voor de toeleverende en verwerkende industrie zijn niet meegenomen. Verder is geen studie gemaakt van de juridische haalbaarheid van de scenario's en is ook de praktische uitvoerbaarheid ervan niet onderzocht.

Bij de keuze van de scenario's is gebruik gemaakt van de uitkomsten van discussies met varkenshouders zoals die najaar 1993 zijn

gevoerd. Gekozen is voor vijf praktische scenario's. Onderzocht zijn:

- * Produceren voor deelmarkten;
- * Produceren in gesloten bedrijfssystemen;
- * Quotering van de productieomvang in de zeugenhouderij;
- * Verlagen aflevergewicht vleesvarkens;
- * Omwisselverbod vleesvarkens naar zeugen.

De scenario's: "Uit de markt nemen van biggen" en "vergroten van de afmestcapaciteit in Nederland" zijn als onhaalbaar beschouwd en daarom niet nader onderzocht.

---

3 ONTWIKKELINGEN IN DE EUROPESE UNIE

Voor de periode tot 2005 wordt voor de Europese Unie een lichte stijging van de consumptie van varkensvlees verwacht. Naar schatting zal de consumptie jaarlijks met 0,5% tot 0,6% toenemen. De aansluiting van een aantal Noord- en Midden-Europese landen zal daarop weinig invloed hebben.

De verwachte toename van de consumptie biedt (beperkte) ruimte voor een toename van de productie van varkensvlees. Deze extra ruimte zal vooral worden ingevuld door Frankrijk, Denemarken en Spanje. Voor Nederland wordt een geringe afname van de productie van varkensvlees

verwacht. In Duitsland zal de productie van varkensvlees fors dalen.

Frankrijk en België zullen aanzienlijke aantallen biggen blijven importeren. Verwacht wordt dat op termijn Duitsland biggen zal gaan importeren. Nu nog is Duitsland exporterend. Ondanks het feit dat Denemarken zal uitgroeien tot biggenexporteur blijft er op de Europese markt in de toekomst ruimte voor een aanzienlijke export van biggen uit Nederland. Naar schatting zullen in het jaar 2005 zo'n 3,8 miljoen Nederlandse biggen hun weg vinden binnen de Europese Unie. Dit alles uitgaande van de huidige situatie en de verwachte ontwikkelingen.

---

4 ONTWIKKELINGEN IN NEDERLAND

Het toekomstperspectief van de bedrijven met varkens is afhankelijk van hun uitgangspositie. Aan de hand van gegevens uit de mei-telling 1992 zijn drie groepen bedrijven onderscheiden.

Kleine bedrijven (ca. 18.000)

Tot deze groep behoren bedrijven met minder dan 100 zeugen en minder dan 500 vleesvarkens. Op veel van deze bedrijven is de varkenshouderij een neventak. Vaak is de varkenshouder ouder dan 55 jaar en is er geen bedrijfsopvolger. Met name voor de zeugenbedrijven uit deze groep worden grote problemen verwacht met de biggenafzet.

Middenbedrijven (ca. 6.600)

De middenbedrijven hebben 100 tot 200 zeugen en 500 tot 2.500 vleesvarkens. Het betreft veelal gespecialiseerde bedrijven. Slechts een beperkt deel van de varkenshouders is ouder dan 55 jaar. Een groot aantal van hen heeft een opvolger. Veel van deze bedrijven hebben toekomstperspectief. Dit betekent echter niet dat alle varkenshouders uit deze groep in staat zijn om te voldoen aan de toekomstige eisen.

Grote bedrijven (ca. 1.700)

Onder grote bedrijven wordt verstaan bedrijven met meer dan 200 zeugen of meer dan 2.500 vleesvarkens. Door schaalvoordelen verkeert deze groep bedrijven in een gunstige positie waar het gaat om investeringen in milieu, gezondheid en welzijn. Ook worden nauwelijks problemen verwacht met de biggenafzet. Nagenoeg al deze bedrijven zullen in de toekomst worden voortgezet, eventueel door een andere ondernemer.

Concurrentiepositie

Tot 2005 wordt een verzwakking van de Nederlandse concurrentiepositie verwacht onder andere als gevolg van verder stijgende kosten voor milieu en diergezondheid. Door het GATT en het Europese graanbeleid zal de graanprijs in de Europese Unie verder dalen. Voor graanproducerende landen, waar het rantsoen voor de varkens voor een groot deel uit graan bestaat, levert dit een voordeel op ten opzichte van Nederland. Voor de zeugenhouders zal de verwachte groeiende export van biggen leiden tot een lagere biggenprijs.

Daar tegenover staat een verdere verbetering van de technische resultaten. Dit mede als gevolg van een betere gezondheidsstatus van de Nederlandse varkenshouderij. Per saldo wordt verwacht dat het arbeidsinkomen tot 2005 met circa 11% zal dalen ten opzichte van nu.

Varkenshouderij

Verwacht wordt dat tot 2005 ca. 40% van alle bedrijven met varkens in Nederland stopt. Het betreft vooral de kleinere bedrijven. Het aantal

vleesvarkensplaatsen zal met 12,5% afnemen, het aantal zeugen met 8%. Mede door de stijging van de produktiviteit zal per saldo in Nederland de produktie van vleesvarkens met 2,2% afnemen en de produktie van biggen met 1,6% toenemen. Als gevolg hiervan moeten extra biggen worden geëxporteerd. De biggenexport zal toenemen tot ca. 3,8 miljoen in 2005. Naar verwachting zullen in 2005 ca. 27% van de vleesvarkens en ca. 42% van de zeugen worden gehouden op gesloten bedrijven.

---

5 SCENARIO'S

In het onderzoek zijn vijf scenario's onderzocht. Alle scenario's hadden tot doel het terugdringen van het structurele overschot aan biggen via gerichte maatregelen. Per scenario wordt ingegaan op de werkwijze en de verwachte effecten.

Produceren voor deelmarkten

Bij dit scenario staat de vraag centraal of, via het produceren van extra kwaliteiten, in de toekomst deelmarkten kunnen worden bediend? Deelmarkten betekenen meer zekerheid bij de afzet en een hogere prijs. Produceren van extra kwaliteiten vereist dat extra garanties worden gegeven op meerdere gebieden. De verdere schakels in de produktiekolom zullen die extra kwaliteit tot waarde moeten brengen.

Verwacht wordt dat in 2005 de IKB-norm standaard zal zijn. Vraag is wat er gaat gebeuren met vleesvarkens die niet aan de IKB-normen voldoen. Produktie voor deelmarkten is alleen aantrekkelijk wanneer extra kwaliteit ook daadwerkelijk wordt betaald. De vraag is echter of er dergelijke deelmarkten zijn en welke omvang die zullen hebben. Wanneer de omvang van die deelmarkten beperkt is, zal de invloed ervan op de structuur van de varkenshouderij slechts gering zijn. Positieve effecten zijn er op de opbrengstprijzen en de diergezondheid. Hier staan wel hogere kosten tegenover.

De haalbaarheid van "produceren voor deelmarkten" wordt vooral bepaald door de markt en de vleesindustrie. De invloed van de varkenshouders is relatief klein.

Produceren in gesloten bedrijfssystemen

Uit het oogpunt van de diergezondheidszorg

wordt de voorkeur gegeven aan gesloten bedrijven en vaste fokker-mester relaties. Om het effect hiervan na te gaan is in het onderzoek uitgegaan van de situatie dat een vleesvarkensbedrijf van maximaal twee zeugenhouders biggen mag hebben. Met andere woorden, wat betekent het wanneer een maximum van twee herkomstbedrijven voor vleesvarkenshouders verplicht gesteld zou worden.

Als gevolg van zo'n verplichting zullen de middelgrote en grote vleesvarkensbedrijven zich gaan binden aan grotere zeugenbedrijven. Vooral kleine zeugenhouders krijgen dan nog meer problemen bij de biggenafzet. Wanneer ook het buitenland regels gaat stellen aan het aantal herkomstbedrijven, zullen veel kleine zeugenhouders hun produktie staken.

Bij eventuele grenssluitingen worden zeugenbedrijven die alleen voor de export produceren, klem gezet. Er is dan immers een overschot aan biggen dat niet meer geplaatst kan worden. Om risico's te beperken zullen vooral de grotere bedrijven zoeken naar vaste afzet binnen Nederland. Kleinere zeugenhouders zullen versneld stoppen. Zelfs op de kleinere mestbedrijven worden kleinere zeugenhouders verdrongen door de restkoppels van grote zeugenbedrijven.

Al deze ontwikkelingen leiden ertoe dat er relatief meer gesloten bedrijven komen, minder vleesvarkensbedrijven stoppen en meer (kleinere) zeugenhouders afvallen. Op termijn zal de export van biggen afnemen tot een laag niveau. De binnenlandse produktie van varkensvlees zal toenemen. Verder zijn er positieve effecten te verwachten op de gezondheidssituatie en op de kostprijs.

Quotering van de productieomvang

Een quotering in de varkenshouderij in de gehele Europese Unie moet worden uitgesloten. Daarom is een nationale quotering voor de zeugenhouderij onderzocht. Daarbij zijn er twee varianten mogelijk, namelijk een zeugenquotum of een biggenquotum. Quotering van biggen werkt directer maar is moeilijker te controleren en te sturen. Uitgegaan is daarom van een zeugenquotum. Wanneer een jaarlijkse export van een half miljoen biggen als aanvaardbaar wordt beschouwd moet, bij invoering van een quotering, een algemene korting worden toegepast. Zo'n algemene korting zal 10% tot 15% zijn. Verder moet tussentijds het quotum verder "bijgestuurd" kunnen worden als de biggenexport weer gaat stijgen.

Quotering van zeugen voorkomt verdere omwisseling van vleesvarkens naar zeugen. Hierdoor blijven er vleesvarkensplaatsen gehandhaafd die anders zouden zijn ingewisseld. Het aantal zeugenbedrijven neemt sterker af door hogere kosten (quota), moeilijke bedrijfsovername en extra afvloeiing van te klein geworden bedrijven. Wanneer de quota verhandelbaar zijn kunnen zeugenbedrijven die stoppen warm saneren. De ontwikkeling tot gesloten bedrijven zal beperkt zijn. Er is geen omwisseling meer en de aankoop van zeugenquota vraagt extra investeringen. Verwacht wordt dat regelmatig nieuwe kortingen van het quotum nodig zijn als gevolg van stijgende produktiviteit en het krimpen van de mestcapaciteit.

Verlagen aflevergewicht vleesvarkens

Het aflevergewicht van vleesvarkens is de laatste jaren gestegen tot 87 kg geslacht gewicht. Naast de export van vlees is er een omvangrijke export van levende vleesvarkens, voornamelijk naar Duitsland, Italië en Frankrijk. Beïnvloeding van het aflevergewicht heeft op korte termijn directe invloed op het Nederlandse aanbod van biggen voor export.

De Nederlandse varkenshouderij exporteert 70% van haar produktie, voornamelijk naar Duitsland, Italië en Spanje. De afnemers in deze landen bepalen de kwaliteit en het gewicht van de te leveren dieren.

Om in 2005 alle in Nederland geproduceerde biggen af te mesten is een verlaging van het geslacht gewicht nodig met 15 kg. Bij een der-

gelijke verlaging van het geslacht gewicht verliest Nederland op de buitenlandse markt haar positie aan landen die wel het gevraagde gewicht leveren. Verder zullen in Nederland de saldo's in de mesterij dalen en de slachtkosten toenemen.

De biggenprijs daarentegen zal gaan stijgen. Zonder een vorm van quotering zal de omwisseling richting zeugen versneld door gaan waardoor het gunstige effect van een lager aflevergewicht op langere termijn teniet wordt gedaan.

Omwisselverbod van vleesvarkens naar zeugen

De huidige Meststoffenwet biedt mogelijkheden om binnen de referentiehoeveelheid varkens en kippen van diercategorie te wisselen. Met name de omwisseling van vleesvarkens en kippen naar zeugen wordt gezien als een van de oorzaken van het huidige biggenoverschot. Wanneer er vanaf morgen niet meer naar zeugen omgewisseld mag worden, zal de export van biggen zich stabiliseren of licht teruglopen.

Een omwisselverbod betekent dat de huidige situatie, met de bestaande verhouding tussen zeugen en vleesvarkens, blijft voortbestaan. Alleen een verdere scheefgroei wordt voorkomen.

De verhouding tussen zeugen en vleesvarkens is de laatste jaren nauwelijks veranderd. Dit wijst erop dat de groeiende biggenexport mede veroorzaakt is door relatief betere technische resultaten in de zeugenhouderij ten opzichte van de mesterij. Daarmee zijn ook andere factoren verantwoordelijk voor het huidige biggenoverschot.

Een groot probleem vormt het wijzigen van de Meststoffenwetgeving.

- De Meststoffenwet is een milieuwet die alleen om milieuredenen veranderd kan worden. Het Nederlandse biggenoverschot is vooral een economisch probleem.
- Een wijziging zal "bij overval" moeten gebeuren. Is dat niet het geval dan zullen varkenshouders "die nog iets willen" dat versneld uitvoeren. Het effect van een in te stellen omwisselverbod wordt dan teniet gedaan. Een wetswijziging duurt ca. 2 jaar.
- De huidige beleidsvoorstellen gaan uit van verandering van de referentiehoeveelheden in 1997 door milieuhygiënisch verantwoorde mestafzet. Instellen van een omwisselverbod heeft weinig zin wanneer het voorgenomen beleid wordt uit-

gevoerd.

- Om een omwisselverbod in te kunnen stellen is een aparte registratie van vleesvarkens, zeugen en pluimvee vereist. Nu immers is er uitsluitend sprake van een referentiehoeveelheid varkens en pluimvee.

In tabel 1 is voor ieder scenario met plusjes en minnetjes aangegeven wat de verwachte economische gevolgen zijn. Hierbij is een vergelijking gemaakt met de zelfstandige ontwikkeling zoals die voor Nederland wordt verwacht,

Tabel 1: Verwachte gevolgen van de vijf onderzochte scenario's.

	Autonoom	Deelmarkten	Gesloten	Quotering	Aflevergewicht	Omwisselverbod
mineralenvolume	0	0		0	0/+	0
mestvolume	0	0		0	0/+	+
ammoniakuitstoot	0	0	0	0	0/+	0
zeugen per bedrijf	0	0	+	0/+		
vleesvarkens per bedrijf	0	0		0/-	+	0/-
werkgelegenheid	0	+	0	-	0/+	0
kostprijs	0	-	+		-	
gezondheid	0	+	++	0/+	0	
aantal bedrijven	0	+	0		0	
prijs big	0	+	++	++	0	+
prijs vlees	0	+		0	-	
biggenoverschot	0	0	+	+	0/+	+

legenda: 0 nauwelijks verandering ten opzichte van de autonome ontwikkeling

+ een verbetering ten opzichte van de autonome ontwikkeling

- een verslechtering ten opzichte van de autonome ontwikkeling

Uit tabel 1 blijkt dat alle onderzochte scenario's zowel voor- als nadelen hebben. Verder komt het verschil in effect naar voren voor de zeugenhouders enerzijds en de vleesvarkenshouders anderzijds.

In tabel 2 wordt inzicht gegeven in de gevolgen van de scenario's voor de omvang van de zeugenstapel, het aantal vleesvarkens en de biggenexport. De scenario's "Produceren voor nieuwe deelmarkten" en "Verlagen aflevergewicht vleesvarkens" zijn niet verder uitgewerkt en daarom niet in de tabel meegenomen.

Tabel 2: Aantal zeugen, aantal vleesvarkens en biggenexport in 1993 en in 2005 bij de verwachte ontwikkeling in Nederland en voor de uitgewerkte scenario's.

	Aantal zeugen (* duizend)	Aantal vleesvarkens (* duizend)	Biggenexport (* miljoen)
1993	1.506	7.526	2,7
2005			
Zelfstandige ontwikkeling	1.209	6.262	3,8
Gesloten bedrijfssystemen	1.083	6.717	0
Quotering	1.093	6.686	0,5
Omwisselverbod	> 1.077	< 6.620	0 tot 3,8

In tabel 2 is het effect van de scenario's vergeleken met de situatie waarbij niet wordt ingegrepen in de structuur van de varkenshouderij in Nederland. Uit tabel 2 blijkt dat elke onderzochte vorm van ingrijpen uiteindelijk leidt tot minder zeugen en meer vleesvarkens. Als gevolg hiervan daalt de biggenexport sterk.

6 CONCLUSIES

Uit de studie blijkt dat binnen de Europese Unie ruimte bestaat voor de groeiende biggenexport vanuit Nederland. Uitgaande van de zelfstandige ontwikkeling wordt voor 2005 een biggenexport verwacht van 3,8 miljoen biggen.

Het blijkt dat een aantal maatregelen mogelijk zijn om in te grijpen in de structuur van de Nederlandse varkenshouderij. Daarmee kan de afhankelijkheid van de export van biggen naar andere landen in de Europese Unie worden beperkt.

In het onderzoek zijn een vijftal scenario's onderzocht die tot doel hadden de groeiende biggenexport te stoppen of terug te dringen. Uit het onderzoek blijkt dat ieder scenario voor- en nadelen heeft. Hierdoor is het moeilijk aan te geven welk scenario de voorkeur verdient. Bovendien kunnen de effecten van de diverse scenario's verschillen voor zeugenhouders, vleesvarkenshouders en gesloten bedrijven. Mogelijk kan een combinatie van meerdere scenario's perspectief bieden.

Verder is niet onderzocht welk scenario het meeste perspectief biedt voor de totale Nederlandse varkenshouderij. Zo is niet berekend wat de waarde is van bijvoorbeeld een lagere kostprijs ten opzichte van minder varkensbedrijven.

Aan de sector de keuze om de volgende vragen te beantwoorden:

- 1 Accepteert de Nederlandse varkenshouderij de huidige ontwikkelingen met een groeiende afhankelijkheid van de biggenexport?
- 2 Zo nee, moet er gericht worden ingegrepen?
- 3 Op welke wijze(n) moet dan worden ingegrepen?
- 4 Is de sector bereid zo'n ingreep daadwerkelijk uit te voeren en de gevolgen daarvan te accepteren?

De beantwoording van deze vragen vraagt een indringende discussie met alle betrokkenen. De resultaten van het onderzoek bieden daarbij een goede basis voor de onderbouwing van die discussie.

Reeds eerder verschenen proefverslagen

Proefverslag P 4.1

“De invloed van voerbeperving in het gewichtstraject van 45 tot 65 kg op de technische resultaten van vleesvarkens.”

Proefverslag P 4.2

“Regeling van een ventilator met een frequentie-omvormer ten opzichte van een triacregeling.”

Proefverslag P 4.3

“Afdelingsgrootte vleesvarkens op een gesloten bedrijf.”

Proefverslag P 4.4

“Invloed van het wel of niet douchen van zeugen in een groepsdouche voor het inleggen in het kraamhok op de worpresultaten en de gezondheid van de biggen tijdens de zoogperiode”

Proefverslag P 4.5

“Onderzoek naar zelfvoederingsbakken voor lacterende zeugen”

Proefverslag P 4.6

“Technische resultaten van biggen en vleesvarkens tijdens en na stofarme opfok”

Proefverslag P 4.7

“Mestproductie en waterverbruik: vergelijking tussen praktijk en theorie”

Exemplaren van proefverslagen kunnen worden verkregen door f 8,50 per verslag over te maken op Postbanknummer 51.73.462 ten name van het Proefstation voor de Varkenshouderij, Lunerkampweg 7, 5245 NB ROSMALEN, onder vermelding van het gewenste verslagnummer. Buitenlandse abonnees betalen f 10,- (inclusief verzendkosten) én f 15,- overschrijvingskosten per bestelling.